

УДК 159.97

DOI 10.18372/2786-823.1.17503

Кобильченко Вадим Володимирович

доктор психологічних наук, професор
головний науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями зору,

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

м. Київ, Україна

vadimvk@ukr.net

Омельченко Ірина Миколаївна

доктор психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу
дітей з особливими потребами,

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

м. Київ, Україна

iraomel210781@ukr.net

**ПІДГОТОВКА ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
053 «ПСИХОЛОГІЯ» В ІНСТИТУТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І
ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАПН УКРАЇНИ:
СПЕЦИФІКА ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ПРОГРАМИ**

Анотація. У статті представлено матеріали щодо специфіки упровадження освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України.

Ключові слова: наукова творчість, доктор філософії, психологія, освітньо-наукова програма.

***Annotation.** The article presents materials on the specifics of the implementation of the educational-scientific program for training a doctor of philosophy in the specialty 053 Psychology at the Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.*

***Key words:** scientific creativity, doctor of philosophy, psychology, educational and scientific program.*

Постановка проблеми. Орієнтири сучасної української вищої освіти у викликах ХХІ століття спрямовані на інтеграцію з європейськими цінностями, які зорієнтовані на підготовку висококваліфікованого фахівця психолога, який підготовлений в розрізі сучасного постмодерного дискурсу та володіє філософією і методологією сучасних наукових досліджень, зокрема осіб з особливими освітніми потребами.

Сучасне наукове поле досліджень у галузі підготовки докторів філософії зі спеціальності 053 Психологія і зокрема за програмою «Спеціальна психологія» представлена сучасними розвідками дослідників Г. Афузової [7], В. Кобильченка [2; 7], М. Кононової [4], Т. Костенко [5], О. Мамічевої [3], З. Огороднійчук [7], І. Омельченко [2; 5; 7], М. Омельченко [3], О. Орлов [5], Н. Пахомової [4], Л. Прохоренко [2; 5; 8], Д. Супрун [6], Д. Усика [7], М. Федоренка [7] та ін.

Освітньо-наукова програма визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їхнього вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Освітньо-наукова програма використовується під час ліцензування та акредитації, інспектуванні освітньої діяльності за спеціальністю; розроблення навчального плану, програм навчальних дисциплін і практик; визначення

змісту навчання в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації; а також професійної орієнтації здобувачів.

Формулювання мети статті. Відтак, набуває актуальності теоретичне обґрунтування основ науково-освітньої програми зі спеціальності 053 «Психологія», спеціалізація «Спеціальна психологія» й характеристика її особливостей і специфіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітньо-наукова програма аспірантури Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України включає не менше чотирьох складових, що передбачають набуття аспірантом компетентностей відповідно до Національної рамки кваліфікацій:

– здобуття глибинних знань із спеціальності (зокрема зі спеціальної психології), за якою аспірант проводить дослідження, зокрема засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань за обраною спеціальністю, оволодіння термінологією з досліджуваного наукового напрямку в обсязі кредитів ЄКТС відповідно до стандарту вищої освіти;

– оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору в обсязі кредитів ЄКТС відповідно до стандарту вищої освіти;

– набуття універсальних навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою, застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності в обсязі кредитів ЄКТС відповідно до стандарту вищої освіти;

– здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською

відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів з відповідної спеціальності в обсязі кредитів ЄКТС відповідно до стандарту вищої освіти.

Мета освітньо-наукової програми – забезпечити освітньо-наукову підготовку висококваліфікованого, конкурентоспроможного, інтегрованого у європейський та світовий науково-освітній простір фахівця зі ступенем доктора філософії в галузі соціальних та поведінкових наук за спеціальністю 053 Психологія, здатного до самостійної науково-дослідницької, науково-організаційної та практичної діяльності, що передбачає сприяння особистісно-професійному розвитку засобами удосконалення академічних і спеціальних здібностей, успішну реалізацію наукового дослідження, його презентацію та використання результатів у науково-педагогічній діяльності [2; 3].

Характеристика освітньо-наукової програми.

Предметна область. Об'єкти вивчення та діяльності: становлення і розвиток особистості при дизонтогенезі; дослідження джерел, рушійних сил, психологічних механізмів і закономірностей психічного розвитку при дизонтогенезі, гармонізація процесів становлення та реалізації депривованої особистості в соціумі.

Цілі навчання (очікуване застосування набутих компетентностей): формування у здобувачів здатності до наукового пошуку, організації, проведення та презентації наукових досліджень з метою розв'язання складних спеціалізованих завдань і практичних проблем психології.

Основний фокус освітньо-наукової програми. Спеціальна освіта в галузі соціальних та поведінкових наук [1]. Наукові дослідження в галузі психології, спрямовані на реалізацію та збагачення особистісно-професійного потенціалу здобувача, формування фахівця із сучасним світоглядом і мисленням, який володіє знаннями, уміннями, навичками та іншими компетентностями, достатніми для продукування ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності зі спеціальності.

Особливості освітньо-наукової програми. Освітня складова програми скерована на вивчення наукових і теоретичних курсів, що пов'язані з реалізацією дослідницько-експериментальної роботи та підвищенням її ефективності.

Наукова складова програми скерована на виконання наукового психологічного дослідження на актуальну тему, написання дисертації та її захист.

Програмні компетентності. Інтегральна компетентність. Здатність до наукового пошуку, організації та проведення власного наукового дослідження з метою розв'язання складних спеціалізованих завдань і практичних проблем в процесі дослідницько-інноваційної діяльності у сфері психології.

Загальні компетентності: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність генерувати нові ідеї (креативність); здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність до розуміння особистісного буття людини та суспільного контексту її життєдіяльності знання предметної області та розуміння професійної діяльності за спеціальністю; здатність проведення самостійних досліджень на сучасному рівні; вміння формулювати та вирішувати науково-дослідницькі проблеми; навички дотримання етичних норм та авторського права при проведенні наукових досліджень, презентації їх результатів та у науково-педагогічній діяльності; здатність працювати в міжнародному науковому просторі.

Фахові компетентності. Здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань. Вміння збирати, опрацьовувати та критично оцінювати наукові психологічні джерела. Системний підхід до розуміння сучасних напрямків розвитку психологічної науки і практики та засвоєння навичок та методів дослідження і професійно-психологічного втручання, пов'язаних з темою наукового дослідження. Здатність до розробки та застосування відповідної методології, визначення стратегії та плану дій для вирішення актуальної

наукової проблеми психології. Вміння здійснювати діагностику психічних процесів, психічних станів, психічних новоутворень та психічних властивостей особистості та застосовувати й удосконалювати методи та процедури психологічної оцінки структури психіки та особистості. Володіння методами кількісної та якісної обробки даних психологічного дослідження. Вміння розробляти програми психологічного забезпечення освітнього процесу в навчальних закладах різного типу на підставі результатів теоретико-експериментального дослідження. Здатність до розробки та вирішення дослідницьких завдань з психології в межах різних наукових парадигм. Вміння планувати та здійснювати психологічний супровід депривованої особистості в різних умовах на підставі результатів теоретико-експериментального дослідження. Здатність до розробки та застосування психодіагностичного інструментарію у дослідженні. Вміння розробляти та вирішувати дослідницькі завдання психотерапії у постнекласичній парадигмі. Здатність до ефективного використання сучасних професійних стратегій у психологічній сфері, створення та просування психологічного продукту/послуги відповідно до сучасних вимог та специфіки запитів соціуму.

Програмні результати навчання [2; 3].

Набуття гнучкості мислення у розумінні та розв'язанні проблем і завдань за критичного ставлення до сталих наукових компетенцій. Оперативність реагування на зміни, швидка адаптація до нових умов. Здатність розглядати та застосовувати альтернативні шляхи вирішення поставлених завдань. Здатність формулювати завдання, обґрунтовувати методологію та використовувати потрібну інформацію для вирішення проблеми та досягнення висновку.

Зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків, а також знань та пояснень. Здатність до ефективної комунікації, використання лінгвістичних навичок; до представлення складної комплексної інформації у стислій формі (усно та письмово) із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Знання і застосування іноземних мов у професійній діяльності.

Здатність використовувати ефективні техніки міжособистісної суб'єктної взаємодії. Здатність працювати в команді, активно включатися у роботу групи, виконуючи, за потреби, відповідну професійну роль у міжнародній та мультикультурній групі.

Здатність бути відкритим до нових знань, сприймати нові знання та інтегрувати їх з уже наявними. Здатність до самомотивації подальшого самостійного навчання, саморозвитку та реалізації власного особистісного та професійного потенціалу.

Здатність до пошуку, створення, розповсюдження, застосування інновацій, креативно-творчого підходу для вирішення професійно-психологічних завдань.

Здатність діагностувати і оцінювати рівень розвитку, досягнень і освітні потреби дітей та дорослих. Здатність проектувати і здійснювати освітній процес з урахуванням сучасної соціокультурної ситуації і рівнів розвитку особистості. Здатність до організації спільної діяльності і міжособистісної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Здатність використовувати сучасні наукові розробки в професійній діяльності науковця та викладача вищої школи.

Здатність знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел; здійснювати комунікаційну взаємодію за допомогою соціальних мереж; використовувати прийоми створення, збереження, накопичення та інтерпретації даних з використанням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій; працювати з науковою інформацією зі спеціальних літературних джерел та мережі Інтернет.

Здатність представляти в усній і письмовій формах перед фаховою і нефаховою аудиторією результати власної дослідницької діяльності.

Здатність створювати і підтримувати психологічно безпечне освітнє середовище. Комунікабельність в процесі освітньої діяльності на рівні партнерської міжособистісної взаємодії.

Здатність використовувати у професійній діяльності знання основних принципів функціонування сучасного суспільства і його соціальних інститутів,

сутності соціальних процесів і особистісних відносин, механізмів формування соціальної структури та ролі особистості в її будові.

Здатність до самостійного, автономного навчання впродовж життя. Здатність розуміти соціальну значущість професії і дотримуватися принципів професійної етики. Здатність до критичної рефлексії власної діяльності в освітньому процесі. Здатність створювати умови для позитивного ставлення суб'єктів освітнього процесу до соціального оточення і до себе. Мобільність у розумінні перебудови своєї професійної діяльності у відповідності до змін освітніх потреб особистості.

Висновки. Таким чином, можна говорити про системне впровадження програми підготовки доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія», спеціалізація «Спеціальна психологія» в процесі викладання науковими співробітниками та наукових пошуків аспірантів, які навчаються за зазначеною програмою підготовки. Перспективи майбутніх наукових студій будуть спрямовані на розроблення і апробацію навчального плану та технологій психологічного супроводу, психотерапії, реабілітації, які будуть презентовані у вигляді навчальних курсів аспірантам вище зазначеного Інституту у процесі фахової підготовки за освітньо-науковою програмою 053 «Психологія», спеціалізація «Спеціальна психологія».

Список використаних джерел

1. Кобильченко В.В., Омельченко І. М. Спеціальна психологія : підручник. Київ : ВЦ «Академія». 2020. 224 с.

2. Кобильченко В.В., Прохоренко Л.І., Омельченко І.М. Освітньо-наукова програма підготовки доктора філософії в галузі 05 – «Соціальні та поведінкові науки» спеціальність 053 «Психологія». ІСПП імені Миколи Ярмаченка, 2020.

15 с. URL: http://ispukr.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/%D0%9E%D1%81%D0%B2i%D1%82%D0%BD_%D0%BE_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0_%D0%BF

[i%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B8_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B0_%D1%84i%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84ii_%D1%96%D1%81%D0%BF%D0%BF-%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf](#)

3. Омельченко М.С., Мамічева О.В. Розвиток професійної свідомості корекційного педагога. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2019. 125 с.

4. Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія. Полтава: АСМІ, 2015. 389 с.

5. Прохоренко Л.І., Омельченко І.М., Орлов О.В., Костенко Т.М. Освітньо-наукова програма Спеціальна психологія. Рівень вищої освіти – третій (освітньо-науковий). Ступінь вищої освіти – доктор філософії. Галузь знань - 05 «Соціальні та поведінкові науки». спеціальність – 053 «Психологія». ІСПШ імені Миколи Ярмаченка, 2021. 21 с. URL: https://ispukr.org.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%84%D0%9A%D0%A2_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F-2021.pdf

6. Супрун Д.М. Теорія та практика професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти : автореф. дис. ... доктор. пед. наук : 13.00.03. – К., 2018. – 43 с.

7. Afuzova, H., Ogorodniychuk, Z., Usyk, D., Omelchenko, I., Kobylchenko, V., & Fedorenko, M. Corrective Support in the Context of Psychological Assistance to Children with Psychophysical Disorders. BRAIN. Broad Research in Artificial

Intelligence and Neuroscience, 2022. 13(1), 246-258.
<https://doi.org/10.18662/brain/13.1/282>

8. Prokhorenko L.I. Giftedness as asynchronous development of children with special educational needs. *Insight: the psychological dimensions of society*, 2022, 8, 111-123. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-8>